

Förundersökning vid Kjula skola

L1985:8519
Kjulaby 9:1, Kjula
Eskilstuna Kommun
Södermanland

Erica Strengbom & Tobias Vinoy

Kjula kyrka. Flygfoto.

Ensamrätt & Foto: A/B Flygt
Frigiven av Försvars

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översiktskarta över Södermanlands län med
platsen för förundersökningen markerad i rött.

© 2023 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2023:03
Lst dnr 431-7832-2019

Författare	Erica Strengbom & Tobias Vinoy
Kvalitetsgranskning	Nina Balknäs
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Kjula kyrka sedd från norr. Skolbyggnaden skymtar till vänster i bild och undersökningsytan återfinns i åkern hitom skolbyggnaden. Bildkälla: Sörmlands museum, fotograf: Olof Liljekvist.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2023:04

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

Förundersökning vid Kjula skola

L1985:8519

Kjulaby 9:1, Kjula

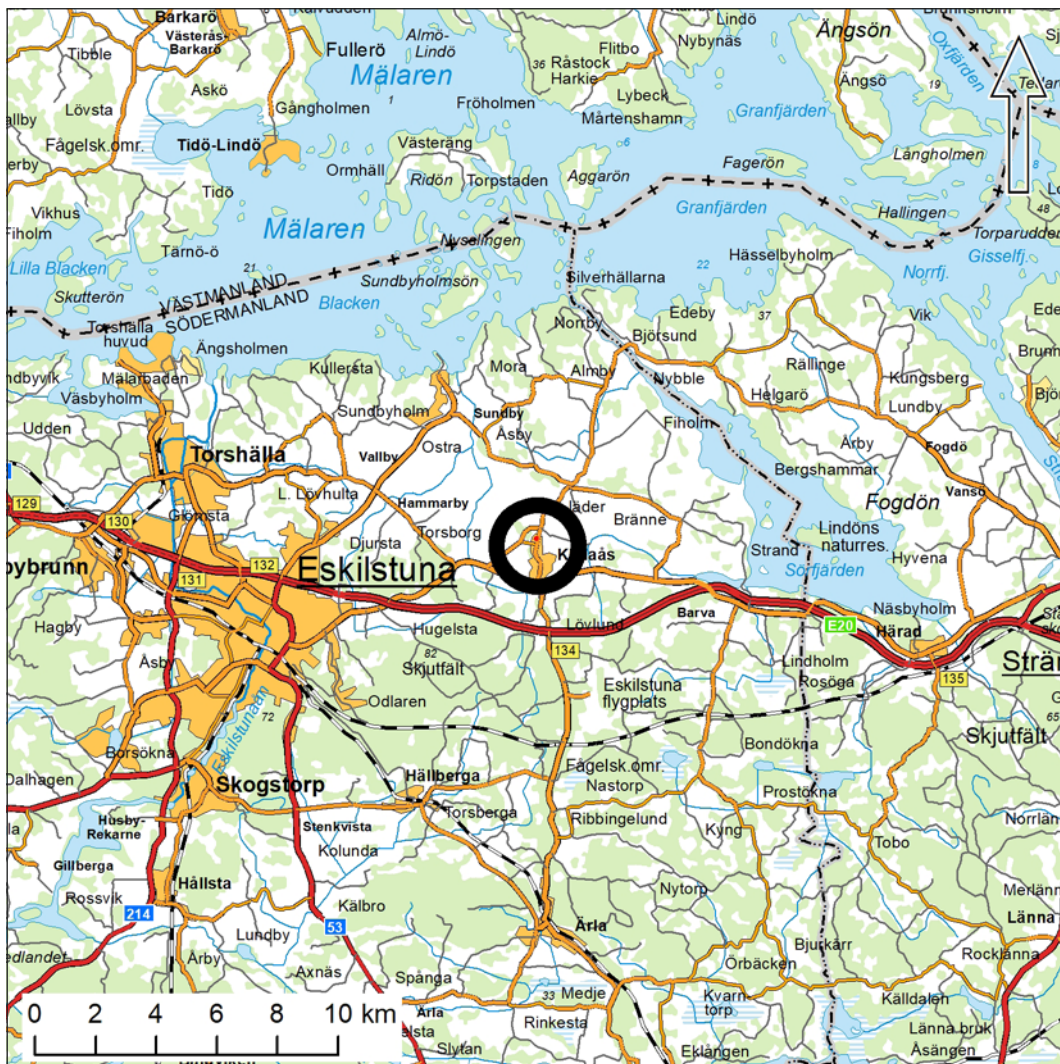
Eskilstuna Kommun

Södermanland

Erica Strengbom & Tobias Vinoy

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Syfte och målgrupper	8
Metod och genomförande	10
Resultat och tolkning	10
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	15
Tekniska och administrativa uppgifter	16
Förteckning över figurer	17
Förteckning över bilagor	17
Bilagor	18
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>18</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>19</i>

Figur 1. Karta över Kjula och den omkringliggande trakten. Undersökningsytan är markerad med svart ring. Skala 1:250 000.

SAMMANFATTNING

I samband med planeringen för en ny skolbyggnad inom fastigheten Kjulaby 9:1 har Arkeologgruppen utfört en arkeologisk förundersökning. Strax söder om den aktuella ytan ligger högen L1985:8519 samt fyndplatsen L1985:8447 (se figur 2). Länsstyrelsen bedömde att det inte kunde uteslutas att det på platsen fanns rester av fler gravar eller andra förhistoriska lämningar varför det fattades beslut om att en arkeologisk förundersökning skulle genomföras.

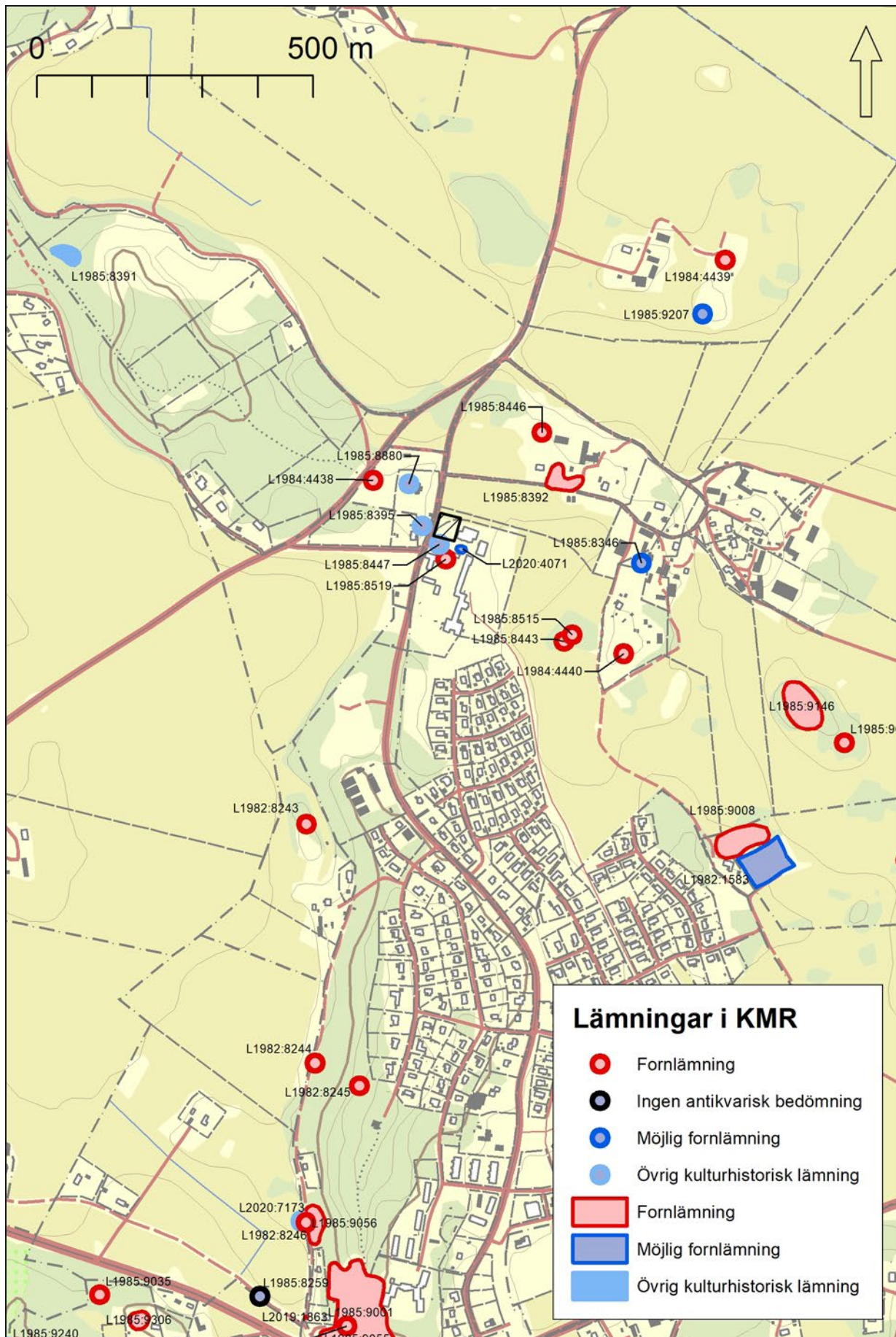
Den arkeologiska förundersökningen utfördes av Arkeologgruppen under en veckas tid i februari 2020. Undersökningsområdet uppgick till drygt 1 600 kvadratmeter. På platsen påträffades tio stolphål av recent karaktär, ett trettio-tal störhål, två gropar och lagerrester innehållandes recent material. Inga antikvariskt intressanta fynd hittades. Två nya möjliga fornlämningar registrerades i Kulturmiljöregistret (fortsatt förkortat KMR): L2020:4572 och L2020:4071 som båda kan utgöra gravhögar.

Det av exploatören planerade arbetet utfördes inte i sin helhet. Den planerade rivningen av en skolbyggnad kom aldrig att utföras varför inte heller den arkeologiska insatsen kunde utföras i enlighet med undersökningsplanen i detta avseende.

INLEDNING

Eskilstuna kommunfastigheter AB planerar att uppföra en ny skolbyggnad och riva en befintlig skolbyggnad inom fastigheten Kjulaby 9:1. Arkeologgruppen genomförde den arkeologiska förundersökningen på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län.

Beslut fattades den 4 december 2019 (dnr 431-7832-2019). Kostnadsansvar bars av Eskilstuna kommunfastigheter AB.

Figur 2. Undersökningsområdet och dess omnejd. Den aktuella ytan är markerad med svart.
Skala 1: 10 000.

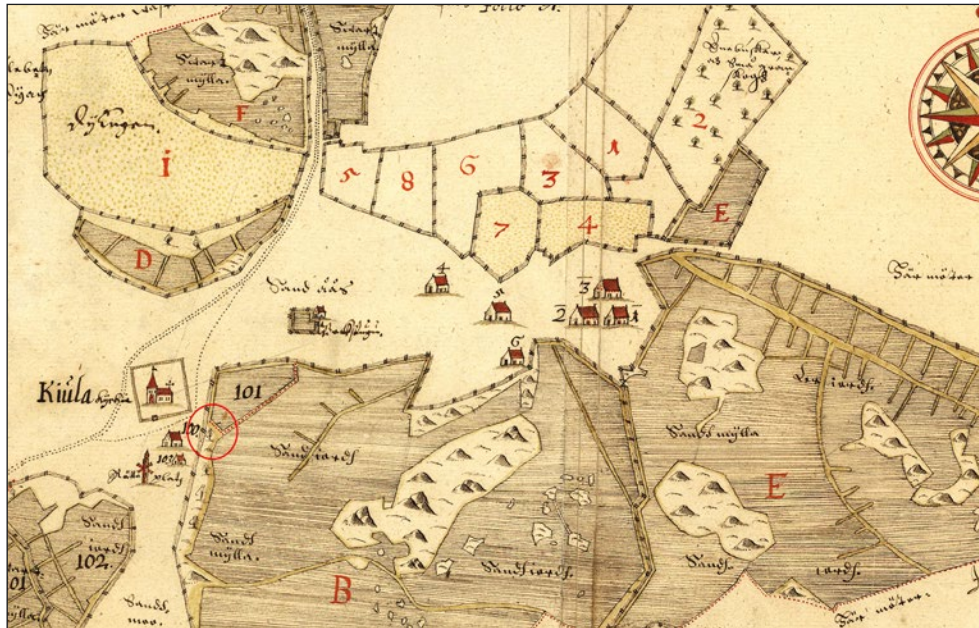
Figur 3. Högen L1958:8519 som flitigt används som lekplats av barnen på skolan. Foto från sydväst med den äldre skolbyggnaden till vänster i bakgrunden.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

Socknen Kjula ligger på den långsträckta rullstensås som sträcker sig från Dalarna i norr via Badelunda och Mälaren till Ludgo i Södermanland. Omgivningen är rik på fornlämningar, framför allt från järnåldern. I socknen finns ett tjugotal högggravfält, varav Kungshållet är det största med 50 gravhögar, 30 stensättningar, två treuddar, 22 resta stenar och en runsten. I socknen finns ytterligare fem runstenar. Cirka 200 meter nordöst om förundersökningsområdet finns ett mindre gravfält med tre högar och fem stensättningar. Strax nordväst om förundersökningsområdet ligger Kjula kyrka, som uppfördes i sten på 1100-talet. Kyrkan har troligtvis föregåtts av en äldre stavkyrka i trä. I samband med arbete kring kyrkogårdsmuren påträffades år 1938 ett fragment av en ornerad sten (L1985:8880), en så kallad Eskilstunakista. Kistorna hör till de äldsta kristna gravmonumenten och dateras till 1000-talet e. Kr. År 1968 påträffades en runsten (L1984:4438) i en igenmurad dörr i kyrkan. Runstenen hade återanvänts som en tröskelsten. Även runstenen dateras till 1000-talet (Ohlsson 2010:14 ff).

Inom skolgårdsområdet ligger gravhögen L1985:8519 som är 15 meter i diameter (se figur 3). Nordväst om högen och den byggnad som ska rivas påträffades i slutet av 1800-talet fynd i samband med anläggandet av en källare. Fyndet (L1985:8447) beskrivs som krukskärvor och aska vilket kan tolkas som ett gravfynd. I Kjula sockenkrönika från år 1927 beskrivs att det på skolgården då fanns tre högar av vilken en användes som källare (Hedwall 1927:32). I det äldsta historiska kartmaterialet syns platsen som åkermark och ett långsmalt impediment eller skogsparti (se figur 4). I början av 1800-talet beskrivs i kartmaterialet området som Klockaregården. I slutet av 1800-talet byggs även kyrkskolan i området. Klockaregården tycks ha funnits kvar bredvid skolan så sent som på 1950-talet.

Ytan består i dag till största delen av en parkering. I norr består ytan av åker och i den södra delen av undersökningsområdet löper VA-ledningar varför denna del av området inte undersöktes (se figur 5).

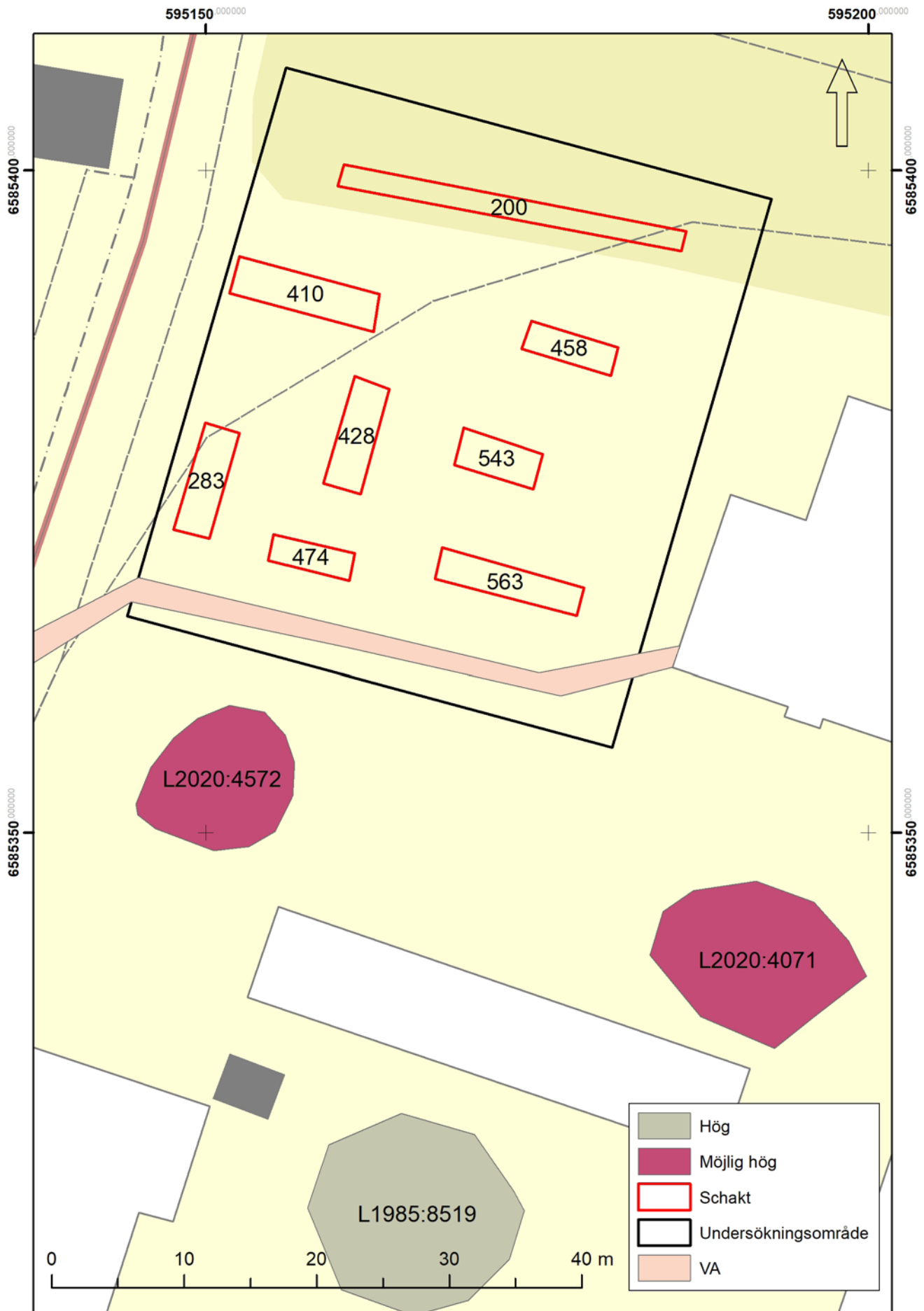

Figur 4. Utsnitt ur karta från år 1645 där undersökningsytan är markerad med rött. I kartan kan flera områden med gravhögar noteras. Ej i skala. (C40-25:C1:28–30).

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med förundersökningen var att undersöka om det inom förundersökningsområdet fanns fler gravar och i så fall bedöma deras omfattning. Det skulle göras genom att utröna om det fanns anläggningar, kulturlager eller fynd från förhistorisk tid. Om rester av gravar påträffades skulle Länsstyrelsen kontaktas för konsultation om hur förundersökningen skulle fortskrida. Inom uppdraget fanns möjlighet till att undersöka två gravar. Resultaten från förundersökningen syftar även till att bilda underlag för Länsstyrelsens fortsatta handläggning i ärendet.

Målgrupper för förundersökningen var Länsstyrelsen och Eskilstuna kommunfastigheter AB.

Figur 5. Schaktplan med vatten- och avloppsledning utritade. Skala 1:400.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Åtta schakt maskingrävdes och förlades jämnt över ytan. Schakt 200 grävdes i åkermark och resterade sju schakt grävdes på parkeringen. Schakten metall-detekterades då asfalten och det översta bärlagret avlägsnats. I schakt 200 utfördes metalldetekteringen såväl ovan som under matjorden. Schakten grävdes skiktvis ned till steril undergrund. I de fall då anläggningar eller lager förekom, schaktades till toppen av påträffade anläggningar eller lager. Ett urval av de anläggningar som påträffades snittades och undersöktes kontextuellt.

Inmätningar av anläggningar, schakt och prover gjordes med GPS-RTK. Fotodokumentation på såväl översikt som enskilda schakt och anläggningar gjordes allteftersom. Inmätningarna överfördes till Intrasis varefter redigering gjordes i Arc GIS. I efterarbetet rektifierades även den ekonomiska kartan från år 1957 samt flygfoto från mitten av 1970-talet för att underlätta tolkningen av förundersökningsresultaten.

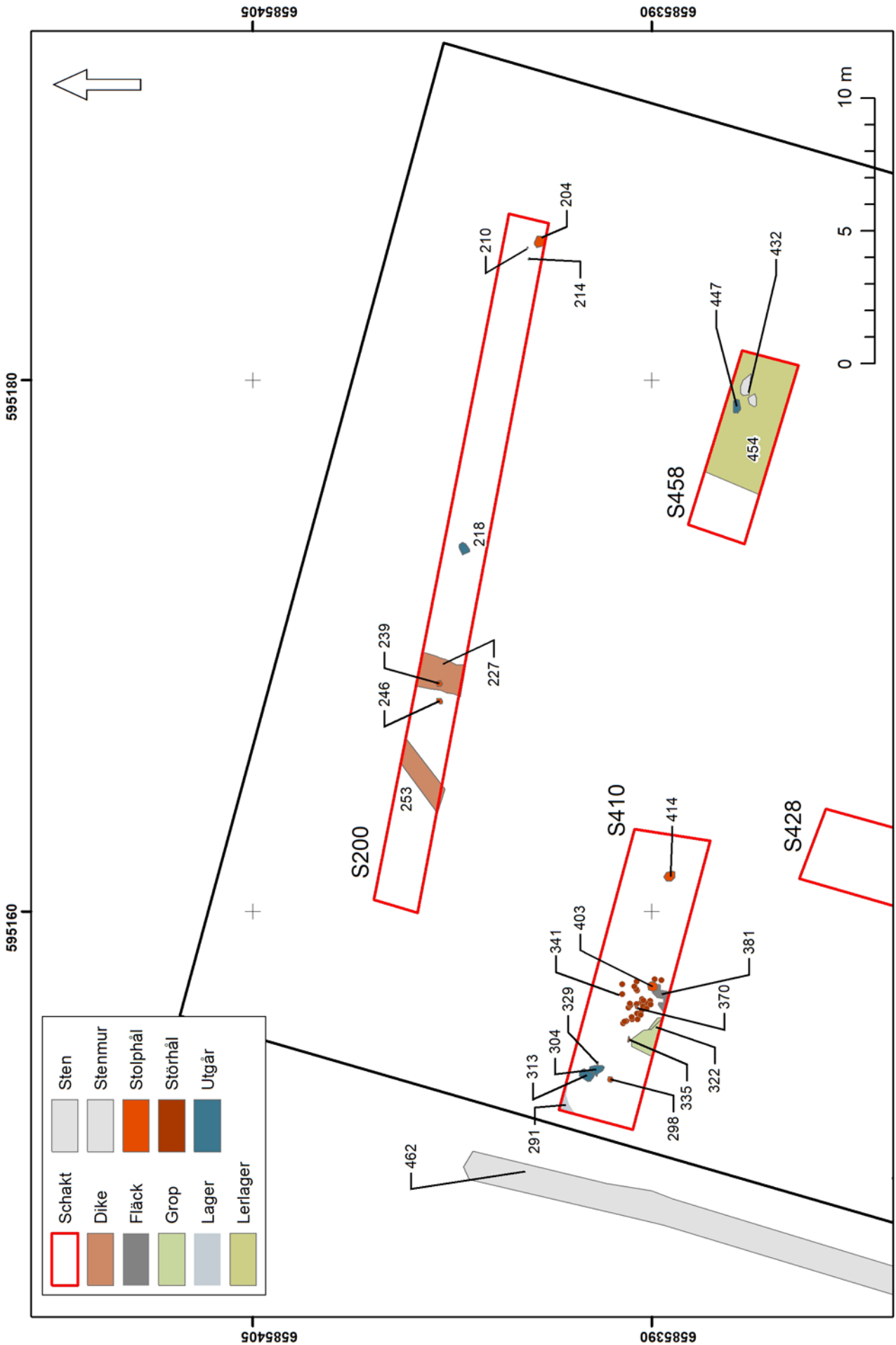
Den i KMR registrerade högen på skolgården mättes in med GPS-RTK för en mer exakt position. Norr om den registrerade högen finns ytterligare två höglänkande lämningar som har beskrivits och mäts in (se bilaga 2). De har registrerats i KMR som möjliga fornlämningar (L2020:4572 respektive L2020:4071).

RESULTAT OCH TOLKNING

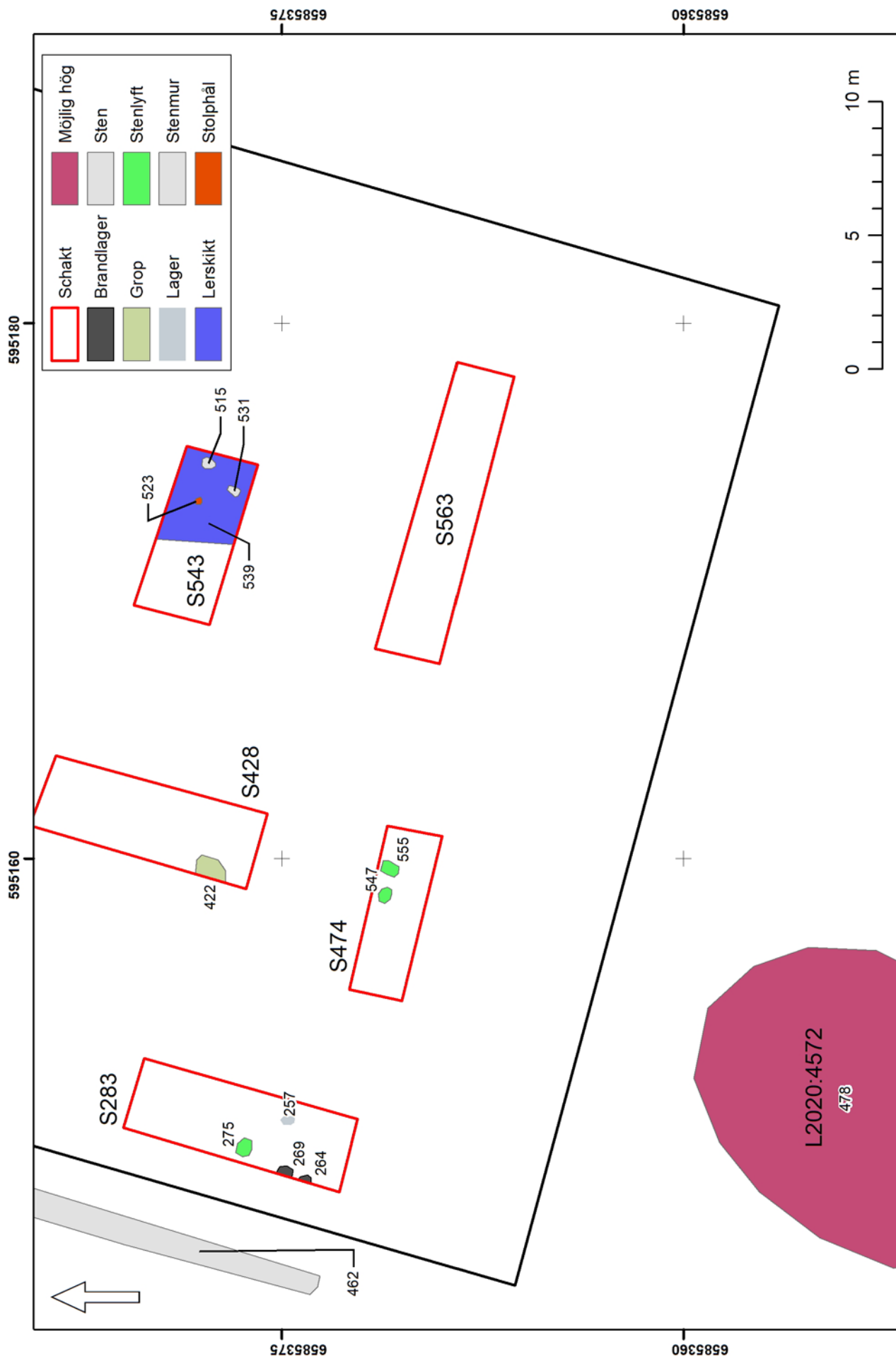
Totalt grävdes åtta schakt. Schakten var 1,5 till 3 meter breda och 6 till 26 meter långa. Den totala ytan som grävdes var drygt 190 kvadratmeter. I åkermarken där S200 grävdes var ploglagret cirka 0,25 meter tjockt. Under parkeringen fanns påfört rullgrus som fungerar som bärlager. Bärlagret varierade från 0,4 meter till 1 meter i tjocklek. Undergrunden bestod av fin ljusbrun sand med stråk av postglacial lera.

I den norra delen av undersökningsområdet påträffades stolphål och störhål, vilka tolkas utgöra spår av gårdesgårdar. I den norra delen fanns även två åkerdiken och flera stenlyft. Vissa störhål låg tätt intill varandra utan några tydliga linjer och kan vara spår av hässjor. I såväl stolphål som diken fanns tegelfnyk.

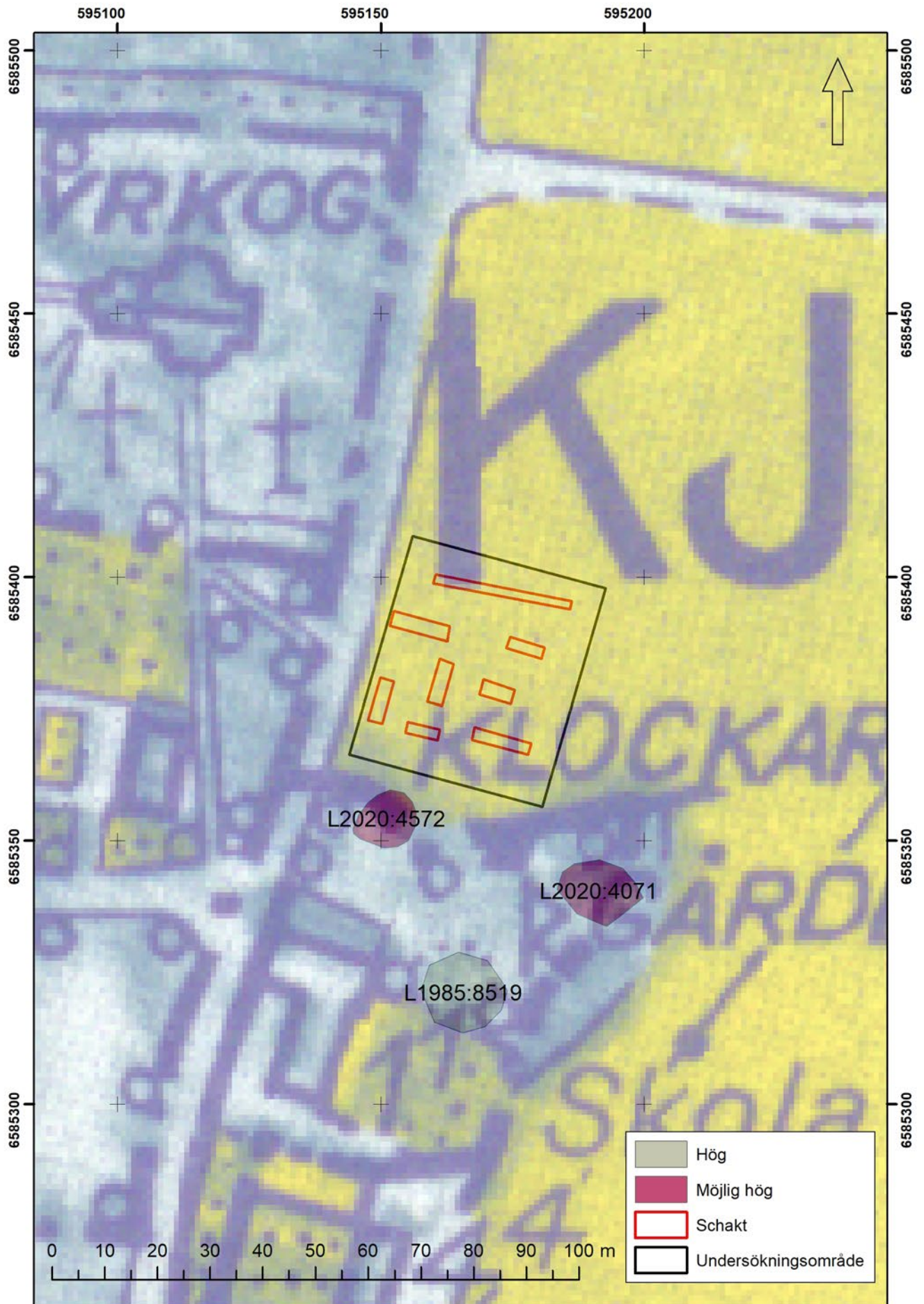
Schakten på parkeringen visade att området var urschaktat. Endast små ytor av äldre markhorisont fanns bevarade och i den sydvästra delen av undersökningsområdet fanns byggrester i form av brända träplankor och tegel. I detta lager påträffades även modernt glas. Lagret fanns cirka 1 meter under nuvarande marknivå under ett tjockt bärlager. Av kartmaterialet går inte att kan utläsas vilken eller vilka byggnader som materialet kommer ifrån och ytan förefaller inte varit exploaterad före cirka 1975 (se figur 8 och figur 9).

Figur 6. Anläggningsplan över den norra delen av undersökningsytan. Skala 1: 200.

Figur 7. Anläggningsplan över den södra delen av undersökningsytan. Skala 1 : 200.

Figur 8. Förundersökningsytan rektifierad mot 1958 års ekonomiska karta. Skala 1:1 000.

Figur 9. Förundersökningsytan rektifierad mot flygfoto från mitten av 1970-tal. Skala 1:1 000.

I flera schakt fanns små fragment av en mörkbrun grusig markhorisont med tegelfnyk. I två schakt i nordöstra och östra delen av undersökningsområdet påträffades huggna stenar som låg i kompakt ljusbrun lera. Stenarna formade inte någon konstruktion. Deras placering var på ett sådant sätt att de tillsammans med leran bör ha fungerat som utfyllnadsmassor, sannolikt tillkomna då parkeringen anlades.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

Vissa avsteg från undersökningsplanen gjordes då rivningen av skolbyggnaden aldrig kom till stånd. Det medförde att undersökningsplanen endast kunde efterföljas inom den yta som utgjordes av parkering.

Den del av undersökningsplanen som kunde utföras följdes utan avsteg och samarbetet på plats fungerade väl. Syftet med denna del av undersökningen var att utröna om det inom ytan fanns rester efter fler gravar. Resultaten från förundersökningen syftade även till att bilda underlag för Länsstyrelsens fortsatta handläggning i ärendet.

Rapportarbetet genomfördes senare än vad som stipulerades i Länsstyrelsens beslut. Det till följd av att Länsstyrelsen och Arkeologgruppen avvaktade och inväntade exploatörens besked om huruvida arbetet skulle fortgå eller inte. Då Länsstyrelsen inte fått besked om huruvida arbetet skulle fortgå eller inte beslutades det att de delar av den arkeologiska insatsen som är utförda skulle delrapporteras .

TEKNISKA och ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Södermanland
Kommun	Eskilstuna
Landskap	Södermanland
Socken	Kjula
Fastighet	Kjulaby 9:1
Lämningsnummer	L1985:8519, L2020:4071, L2020:4572
Lämningstyp	Hög
Datering	Förhistorisk tid
Typ av undersökning	Förundersökning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2019-12-04
Länsstyrelsens diarienummer	431-7832-2019
Ärendenummer i Fornreg	202000698
Arkeologgruppens projektnummer	P19079
Projektleddning	Erica Strengbom
Personal	Nina Balknäs, Ebba Knabe, Erica Strengbom
Undersökningstid	Februari 2020
Undersökt yta	193m ²
Inmätningsteknik	GPS-RTK
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	X: 595144, Y:6585366 Ekonomiska kartan 1957 Kjula, 10G7j58
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterialet förvaltas tills vidare hos Arkeologgruppen AB.
Digitalt arkiv	Digitala data förvaras tills vidare hos Arkeologgruppen AB.
Fynd	Inga fynd tillvaratogs i samband med undersökningen.

REFERENSER

Tryckta källor

Hedwall, A. 1927. *Kjula sockens krönikebok: illustrerad hembygdsskildring*. Eskilstuna: Eskilstuna-kurirens tryckeriaktiebolag.

Ohlsson, Bror-Erik (red.) 2010. *Kafjärden: tradition i levande landsbygd*. Eskilstuna: Lokalhistoriska sällskapet i norra Södermanland.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

Lantmäteristyrelsens arkiv (historiskakartor.lantmateriet.se)

C40-25:C1:28-30, 1645, Geometrisk avfattning

Digitalt material

Sörmlands museum

<https://sokisamlingar.sormlandsmuseum.se/>

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

Figur 1. Karta över Kjula och den omkringliggande trakten. Undersökningsytan är markerad med svart ring. Skala 1:250 000.

Figur 2. Undersökningsområdet och dess omnejd. Den aktuella ytan är markerad med svart. Skala 1: 10 000.

Figur 3. Högen L1958:8519 som flitigt används som lekplats av barnen på skolan. Foto från sydväst med den äldre skolbyggnaden till vänster i bakgrunden.

Figur 4. Utsnitt ur karta från år 1645 där undersökningsytan är markerad med rött. I kartan kan flera områden med gravhögar noteras. Ej i skala. (C40-25:C1:28-30).

Figur 5. Schaktplan med vatten- och avloppsledning utritade. Skala 1:400.

Figur 6. Anläggningsplan över den norra delen av undersökningsytan. Skala 1: 200.

Figur 7. Anläggningsplan över den södra delen av undersökningsytan. Skala 1: 200.

Figur 8. Förundersökningsytan rektifierad mot 1958 års ekonomiska karta. Skala 1:1 000.

Figur 9. Förundersökningsytan rektifierad mot flygfoto från mitten av 1970-tal. Skala 1:1 000.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 2. Anläggningstabell

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Mått i plan/m	Djup/m	Beskrivning	Anl
200	28x1,5	0,3	Sandig plogjord 0,25 meter. Undergrund av ljusbrun sand.	A204, A210, A214, A218, A227, A239, A246, A253
283	10x3	1,1	Upp till en meter djupt bärlager. Under detta fanns gul sand med tegel och diverse djurben. Undergrund ljusgul sand	A257, A264, A269, A275
410	13x3,5	0,6	0,5 meter djupt bärlager ner till steril undergrund bestående av ljusgul sand	A291, A298, A304, A313, A322, A329, A335, A341, A370, A381, A403, A414
428	10x3	0,5	Ett 0,4 meter djupt bärlager följt av ljusgul steril sand	A422
458	7x2,5	0,6	Ett 0,5 meter djupt bärlager följt av ljusgul steril sand	A432, A477, A454
474	7x2	0,9	Upp till 0,8 meter djupt bärlager följt av steril ljusgul sand och grus.	A547, A555
543	7x3,5	0,4	Ett 0,3 meter djupt bärlager följt av steril lera och silt i den östra delen.	A515, A523, A531, A539
563	12x2,5	0,5	Ett 0,4 meter djupt bärlager följt av steril lera och sand i botten.	–

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Mått/m	Djup/m	Beskrivning	Undersökt
204	Stolphål	0,3	0,12	Brungrå sandig slit med tegel ända ner till botten	x
210	Störhål	0,1		Gråbrun sandig silt	
214	Störhål	0,1		Gråbrun sandig silt	
218	Utgår	0,5x0,3	0,15	Stenlyft? Grå sandig silt. I ett stråk av sten ojämn profil.	x
227	Dike	1,6x1,2		Tegelförekomst i fyllningen	
239	Stolphål	0,2	0,14	Fyllning av grå sandig silt med inslag av tegel.	x
246	Stolphål	0,2		Grå sandig silt	
253	Åkerdike	1,6x0,7			
257	Lagerrest	0,5x0,4		Gråsvart sandig silt med inslag av tegel	
264	Brandlager	0,4x0,2		Inslag av kol, tegel, modernt glas och bränd lera och en horisontell bränd bräda.	
269	Brandlager	0,6x0,4		Oregelbundet och endast fläckvis bevarat. Sannolikt samma som A264.	
275	Utgår			Stenlyft	
291	Lager	1,1x0,7		Möjlig rest av gråbrunt lager med kol. Samma som A264 och A269	
298	Stolphål	0,18	0,10	Brungrå siltig sand med tegel.	x
304	Utgår			Stenlyft	
313	Utgår			Stenlyft	
322	Grop	15x1	0,2	Grop med oregelbunden botten fylld med brun sandig silt och enstaka småsten	x
329	Stolphål	0,12	0,2	Fyllning av brun sand med maskgångar. Raka sidor och vinkelräta hörn med plan botten. Precis norr om finns en sten som möjligen använts som skoningssten.	x
335	Stolphål	0,15	0,1	Spetsigt med fyllning av brun sand.	
341	Störhål			29 oregelbundet spridda störhål.	
370	Stolphål	0,12	0,15	Spetsigt med fyllning av brun sand.	
381	Fläck			Oregelbunden fläck med fyllning av svartbrun sandig silt med enstaka småsten. Raka linjer. Möjligen rest av trä.	
403	Stolphål	0,4	0,2	Fyllning av grå sand med tre småstenar i östra kanten.	x
414	Stolphål	0,4	0,3	Flammig, otydlig fyllning med kol i botten. 0,15 meter ned fanns en kantig skoningssten.	x

Anr	Typ	Mått/m	Djup/m	Beskrivning	Undersökt
422	Grop	1,2x0,6	0,2	Rest av äldre grop. Inslag av kol och tegel i flammigt sandlager med oregelbunden utbredning. Oregelbunden botten.	x
432	Huggen sten			Två huggna stenar som förefaller ha dumpats på platsen.	
447	Utgår	0,5x0,3		Stenlyft	
454	Lerlager	4,8x2,2		Grå kompakt lera	x
462	Stenmur	24x1		Stenmur längs Kyrkvägen i nord-sydlig riktning. Bestående av stora huggna stenar.	
478 L2020: 4572	Möjlig hög	11		Högliknande lämning, närmast rund, 11 m diameter och 0,5 meter hög. Platsen för fynd av ben och kol (L1985:8447). Grop i mitten.	
492 L2020: 4071	Möjlig hög	18x11		Högliknande lämning, avlång 18 x 11 meter och 1,5 meter hög. Stenar synliga mot botten i södra och östra kanterna.	
503 L1985: 8519	Hög	15		15 meter i diameter och 1,7 meter hög. Något avplanad topp.	
515	Sten	0,5x0,4		Huggen sten i 539	
523	Stolphål	0,3		Stolphål grävd genom A539.	
531	Sten	0,5x0,3		Huggen sten i 539	
539	Lerskikt	3,6x2,2		Lerklack bestående av ljus vit till beige kompakt lera som övergår i silt mot botten. Möjligt naturligt lager. De huggna stenarna A515 och A531 ligger i lagret.	x
547	Stenlyft	0,6x0,5		Spår av borttagen sten	
555	Stenlyft	0,7x0,5		Spår av borttagen sten	

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2023:04

